

The presentation of main Islamic Sects in the context of freedom of thought and multi-diversity in course books of 'education of religion and ethics' lesson in primary and secondary schools in Turkey
Türkiye'de ilköğretim ve ortaöğretim din kültürü ve ahlak bilgisi (DKAB) ders kitaplarında İslam'da düşünce özgürlüğü ve çok çeşitlilik olarak itikadî mezheplerin sunumu

Recep Önal*, Kalam ve İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı, İlahiyat Fakültesi, Balıkesir Üniversitesi, 10145, Balıkesir

Suggested Citation

Önal, R. (2017). The presentation of main Islamic Sects in the context of freedom of thought and multi-diversity in course books of 'education of religion and ethics' lesson in primary and secondary schools in Turkey. *International Journal of Innovative Research in Education*, 4(2), 70-76.

Gönderim 10 Ocak, 2017; Düzeltme 22 Mart 2017; Kabul edilen 17 Haziran, 2017.

Seçim ve hakem süreci sorumlusu Assoc. Prof. Dr. Zehra Ozcinar, Atatürk Öğretmen Akademisi, Kıbrıs.

©2016 SciencePark Research, Organization & Counseling. All rights reserved

Abstract

Religion education which has an important place in the education systems of countries, has a direct influence on political, religious and socio-cultural developments. Emerged under the roof of Islam, sect and groups which adopt different ideologies have been shaped according to the religious understanding of ruling powers or the political conditions. Almost in every country, religious affairs are under the control of governments and acts in accordance, as in Turkey. Unlike Western countries, modern Turkey is not multi-religious and multi-cultural. Hereby, Islam is in the center of religious education in Turkey. The main objective of this paper is to analyze how main Islamic sects are presented in the course books of 'Education of Religion and Ethic' lesson served by The Ministry of Education. The course books of 'Education of Religion and Ethic' lesson are used as resources and scan-analyze method is followed.

Keywords: Education of Religion and Ethics, Islam, Islamic Sects, Sunnism, Shiaism, Alevism.

*ADDRESS FOR CORRESPONDENCE: **Recep Önal**, Kalam ve İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı, İlahiyat Fakültesi, Balıkesir Üniversitesi, 10145, Balıkesir
E-mail adres: onal1975@gmail.com

Özet

Ülkelerin eğitim sistemlerinde önemli bir yer işgal eden din eğitimi, bir ülkenin siyasî, dinî ve sosyokültürel gelişim sürecinden etkilenmektedir. İslam çatısı altında ortaya çıkan, farklı anlayışlara sahip mezheplerin halka sunumu da aynı şekilde siyasî iktidarların benimsemiş oldukları ideolojilere ya da ülkenin hâkim politik iklimine göre şekillenmektedir. Çünkü aşağı yukarı her ülkede din eğitimi devlet eliyle yürütülmekte, ülkedeki din devlet ilişkilerinin seyrine göre şekillenmektedir. Bu durum Türkiye için de geçerlidir. Günümüz Türkiye'si batı ülkelerinin aksine çok dinli ve çok kültürlü bir toplumsal yapıya sahip değildir. Bu nedenle Türkiye'de yürütülen din eğitiminin merkezinde İslam dini yer almıştır. Dolayısıyla bu tebliğin amacı İslam dini ve bu din çatısı altında ortaya çıkan itikadî ve ameli mezheplerin T.C. Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı olan ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında okutulan DKAB ders kitaplarında nasıl sunulduğunu analiz etmektir. Araştırmada doküman inceleme ve tarama yöntemi kullanılmış olup, kaynak olarak da DKAB ders kitapları kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Din Kültürü, Ahlak Bilgisi, İslam, Mezhep, Sünnilik, Alevilik.

Giriş

İslam düşüncesinde dinin anlaşılması konusunda ortaya çıkan farklılıklar, genel olarak siyasî-itikadî, fikhî-ameli ve tasavvufî yorumlar olmak üzere üç kategoride değerlendirilmektedir. Haricilik, Şia, Mu'tezile, Mâtürîdilik, Eş'arilik gibi inanç ve siyaset konularında geliştirilen ve belli bir topluluk tarafından sürdürülen sistematik yorumlara ve oluşumlara siyasî/itikadî mezhepler; Hanefî, Malîkî, Hanbelî, Şafîî ve Caferî gibi ibadet ve muamelatla ilgili hususlarda çözümler üretenlere fikhî mezhepler; Yesevîlik, Nakşîlik, Kadîrilik, Rufailik, Alevîlik-Bektaşîlik gibi ahlaki yönü ağır basanlara da tasavvufî oluşumlar denmektedir. (Kutlu, 2016). Bu farklı oluşumlar Türkiye'de de varlığını sürdürmektedirler. Örneğin Türkiye, halkının yüzde doksan dokuzunun Müslüman olduğu bir ülkedir. Bu Müslümanlık, ağırlıklı olarak Sünnî anlayış çerçevesinde şekillenmiştir. Ancak, Kars, Iğdır yörelerinde yaşayan vatandaşlarımızın bir kısmı Şîî anlayışı paylaşmaktadır. Türk halkının yaklaşık yüzde on kadarı da kendilerini Alevî-Bektaşî olarak tanımlamaktadırlar. Hatay, İskenderun civarında Nusayrîlik doğrutusunda bir inanç taşıyan vatandaşlarımız mevcuttur. Ayrıca, Türkiye'de ağırlıklı Sünnî Anlayış Hanefî-Maturîdî çizgide olmasına rağmen, Şafîî-Eş'arî çizgide mezhep anlayışına sahip pek çok insan vardır. Öte yandan, Tekke ve Zaviyeler 1925'te kapatılmış olmasına rağmen, Türkiye'de pek çok tarikatın fiilen mevcut olduğu bilinmektedir. (Onat, H. 2016). Bu açıdan bakıldığında Türk toplumu batı toplumunda olduğu gibi çok dinli bir yapıya sahip olmadığını söyleyebiliriz. Fakat aynı dinin çatısı altındaki çeşitli görüşlerin birçok taraftar bulabilmesi bakımdan Türk toplumunun zengin bir kültüre sahip olduğunu söyleyebiliriz. Bunun bir neticesi olarak din eğitiminde hangi mezhebin görüş ve düşüncelerinin öğretileceği önemli bir soru olarak karşımızda durmaktadır. Bu problem farklı dinlerin öğretilmesinde de yaşanmaktadır. Özellikle çok dinli yapıya sahip olan Batı toplumunda konuyla ilgili birçok tartışma yaşanmış ve bu tartışmalar neticesinde mevcut problemi giderme adına birtakım metotlar ve eğitim modelleri ileri sürülmüştür.

Batı ülkelerinde özellikle UNESCO gibi uluslararası kurum ve kuruluşlar okullarda din eğitimi konusunda insan hakları ve demokratik değerlerle uyumlu, çoğulcu bir din eğitimi için çaba harcamaktadır. Bu süreçte desteklenen yaklaşım, "dinsel çoğunluğun, azınlıkları ötekiler" olarak görmedikleri bir perspektiften konuya bakışlarıdır. (Bulut, 2014). Bu çerçevede 2009 yılında Oslo'da Avrupa Konseyi'ne bağlı ülkelerdeki okullarda din eğitimi konularıyla ilgili bir merkez kurulmuştur. Öte taraftan Avrupa Konseyi bu amaçla *Dinî Farklılık ve Kültürlerarası Eğitim: Okullar İçin Referans Kitabı*'ı yayınlamıştır. (Keast, 2008). Ayrıca Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı da Toledo Devlet Okullarında *Dinler ve İnançlar Hakkında Öğrenme İlkeler Kılavuzu* adıyla bir çalışma yayınlamıştır. (Osce, 2007). Bu çalışmalarda dinin kültürün önemli bir unsuru olduğunun altı çizilmekte maneviyat, din, ahlak ve sivil değerler öğretilirken kapsayıcı bir yaklaşım önerilmektedir. (Keast, 2008). Söz konusu bu yaklaşımlara T.C. Millî Eğitim Bakanlığı sessiz kalmamış, Türkiye'de DİKAB kapsamında hazırlanan din eğitimi programını bu yaklaşımlar çerçevesinde yeniden düzenlemiştir.

Türkiye'de Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri Anayasanın 24. Maddesine göre ilköğretim ve Ortaöğretim kurumlarında okutulan zorunlu derslerdendir. Ayrıca 2012 yılında kabul edilen 2012/6287 sayılı kanunla isteğe bağlı olarak Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in Hayatı dersleri konulmuştur. Daha sonra MEB ders çizelgesinde Temel Dini Bilgiler dersine yer verilmiştir (Bulut,2014). Din eğitimindeki bu değişim ve gelişmelerin bazı yansımalarını ülkemizde de görmek mümkündür. Çoğulcu din dersi yönünde ilk adım 2000 yılında değiştirilen ilköğretim programında atılmıştır. 2000 yılında değişen ilköğretim DİKAB programı dinî anlayış ve pedagoji alanındaki yeni gelişmeleri dikkate alarak hazırlanmış ve "Ankara Modeli" tanıtılmıştır. Bu modelde, geleneksel din ve İslam anlayışları eleştirel olarak değerlendirmeye tabi tutulmakta ve İslam öğretiminde ilmiyal merkezli yaklaşım yerine Kur'an merkezli bir İslam anlayışı esas alınmaktadır. Bu program eğitim alanındaki çağdaş gelişmeler ve din anlayışındaki yeni teolojik yorumları içermektedir. (Bulut, 2014).

Nitekim Türkiye’de DİKAB kapsamında verilen din eğitiminde çoğulcu yaklaşım takip edilmiştir. İslam çatısı altında ortaya çıkan siyasî, itikadî ve fikhî mezhepler ile birbirinden farklı tasavvufî oluşumların öğretilmesine ilişkin program hazırlanırken belli bir mezhep veya yorumun görüşleri değil, bütün oluşumların görüşleri dikkate alınmış, söz konusu yaklaşımların objektif olarak öğretilmesi hedeflenmiştir. Bu bağlamda bireyler, dini anlamada ve sorumlu olmada aklın önemi, Kur’an’ın akla ve doğru bilgiye verdiği önemi, bilgi edinme yollarını, her türlü taassubun ve din istismarının zararları hakkında bilgilendirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca bireylere din ve din anlayışındaki yorum farklılıklarını ve ortaya çıkış sebeplerini, inanç, amel ve ahlakla ilgili yorum çeşitlerinin bir zenginlik olduğunu ve bunların nedenlerini sorgulayarak her zaman ve mekânda ihtiyaç duyulduğunda yeni yorumların kaçınılmaz olduğunu fark ettirmeye gayret edilmiştir. (Millî Eğitim Bakanlığı, 2010a). Dolayısıyla söz konusu mezheplerin öğrencilere öğretilmesinde çoğulcu bir yaklaşımı benimsendiği ve hazırlanan müfredatın da kendinden olmayanları yargılamak yerine onları öğrenmeye ve anlamaya yönelik olduğunu söyleyebiliriz.

1. DİKAB Programında Takip Edilen Temel Yaklaşımlar

İslam çatısı altında ortaya çıkan siyasî, itikadî ve fikhî mezheplerin sunumunda takip edilen temel yaklaşım, bu mezheplerin “kültürel ve yorumsal zenginlik” olarak değerlendirilmesidir. Bu çerçevede DİKAB programında konu edinilen siyasî, itikadî ve fikhî mezheplere ilişkin bilgiler verilirken dinin temel bilgi kaynakları dikkate alınarak İslam’ın kök değerleri çerçevesinde “mezheplerüstü ve dinler açılımlı” anlayış olarak ifade edilebilecek bir yaklaşım benimsenmiştir. (Millî Eğitim Bakanlığı, 2010a). Yani Kur’an merkezli, mezheplerüstü ve birleştirici bir yaklaşım benimsenmiş, İslam kaynaklı bütün dinî oluşumları kuşatacak temel değerler ön plana çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu anlamda özellikle inanç, ibadet ve ahlak alanlarıyla ilgili temel değerlerin, Kur’an’la ve Hz. Peygamber tarafından oluşturulan ve bütün Müslümanları birleştiren ortak paydalar olmasına özen gösterilmiştir. Bireylerin, dinî, kültürel ve ahlaki değerler hakkında doğru bilgilenmelerinin sağlanması temel amaç kabul edilmiştir. Ayrıca bireylerin toplumsal açıdan; toplumdaki farklı dinî anlayış ve yaşayışların sosyal bir olgu olduğu bilincine varmaları, başkalarının inanç ve yaşayışlarına hoşgörü ile yaklaşmaları da hedeflenmiştir. (Millî Eğitim Bakanlığı, 2010a).

Bu yaklaşıma uygun olan bütün dinî ve ahlaki değerler, öğretime konu edilmiş, ancak Programın doktrin merkezli bir öğretime dönüşmemesine özen gösterilmiştir. Farklı mezheplere yer verilerek mezhepler arası açılımlı bir yaklaşım hedeflenmiş, verilecek olan din derslerinin belli bir mezhebin doktrinine veya mezhep merkezli bir din öğretimine dönüşmemesine çalışılmıştır. İslam düşüncesinde farklı anlayış ve yorum biçimleri hakkında bilgi verilerek saygı ve hoşgörü temelinde farklılıkların zenginlik olarak görülmüştür. (Millî Eğitim Bakanlığı, 2010a). Ayrıca bu programla; öğrencilerin din ve ahlak hakkında sağlıklı bilgi sahibi olmaları, temel becerilerini geliştirmeleri ve böylece Millî Eğitimin genel amaçlarının gerçekleştirilmesine katkıda bulunması hedeflenmiştir. Diğer taraftan programın uygulanmasında da T.C. Devletinin laiklik ilkesi daima göz önünde bulundurulmuş ve bu ilke çerçevesinde vicdan ve düşünce özgürlüğü zedeleyecek tutum ve davranışlardan uzak durulmuş, dinin uygulanması konusunda öğrencilere zorlama ve baskı yapılmamasına dikkat edilmiştir. (Millî Eğitim Bakanlığı, 2010a). Dinle ilgili yorumların, din farklılığı değil, yorum farklılığı ve birer zenginlik olduğu, dinde çoğulculuk ve dini kolaylaştırma anlamına geldiği üzerinde durulmuş, hiçbir İslam yorumunun İslam’la özdeşleştirilemeyeceği ifade edilmiş, bu tür yaklaşımlar sayesinde öğrencilerin farklılıklara rağmen birlikte yaşama ve hoşgörü bilincini kazanabileceği belirtilmiştir. (Millî Eğitim Bakanlığı, 2010b).

2. DİKAB Programının İçeriği

Programın içeriği Türkiye’deki çoğunluğu oluşturan Hanefî-Mâtürîdî mezhebinin dışındaki diğer mezhepleri ötekileştirmeden ve bu farklı mezhepler ve yorumlar zenginlik kabul edilerek hazırlanmıştır. Bu çerçevede programın içeriğine çoğunluğu temsil eden Hanefî-Mâtürîdî geleneğinin yanı sıra Şâfiilik, Malikilik, Hanbelilik, Caferilik gibi fikhî mezhepler ile Şia, Hâriciyye, Mu’tezile gibi itikadî mezhepler de dahil edilmiştir. Dolayısıyla günümüzde uygulanan DİKAB programında yer alan mezhepler konusu, İslam çatısı altında ortaya çıkan farklı yaklaşımlar dikkate alınarak öğretilmeye ve bu suretle toplumsal barışın sağlanmasına katkı sağlamaya çalışıldığını söyleyebiliriz.

DİKAB programında ele alınan siyasî, itikadî ve fikhî mezheplerin içeriklerine bakıldığında genellikle tematik bir yaklaşım sergilenmiştir. Bu bağlamda öğrenme alanları ünitelere ayrılarak müstakil başlıklar altında belirlenmiştir. DİKAB dersi için söz konusu mezhepler üç kategoride incelenmiştir. Ancak konu işlenirken “mezhep” kavramı yerine “yorum” kavramının kullanılması tercih edilmiştir.

Bunlardan birincisi fikhî ve ameli yorumlardır. Bu başlık altında Hanefilik, Şafilik, Hanbelilik, Malikilik ve Caferilik mezheplerine yer verilmiştir. İkincisi siyasi ve itikadî yorumlardır. Bu başlık altında da Ehl-i Sünnetin iki önemli damarı olan Mâtürîdîlik ve Eş'arîlik ile Hâriciyye, Mu'tezile ve Şîa gibi mezhepler ele alınmıştır. Üçüncü kategoride ise tasavvufî yorumlar ve tarikatlar incelenmiş, bu kapsamda Yesevîlik, Mevlevîlik, Kâdirîlik, Alevîlik-Bektaşîlik, Nakşibendîlik, Rifâîlik, Nusayrîlik gibi oluşumlar ele alınmıştır.

3. DİKAB Programda Siyasi, İtikadî ve Fikhî Mezhepler ile Tasavvufî Tarikatlara Yer Verilen Öğrenme Alanı ve Ünite Açılımları

Günümüzde uygulanan DİKAB programında siyasî, itikadî ve fikhî mezhepleri öğrenme alanları 6. sınıfta başlamakta 8. ve 10. sınıf hariç 12. sınıfa kadar devam etmektedir.

Söz konusu sınıflarda öğrenme alanından her birisi için bir ünite bulunmaktadır. Örneğin zikredilen mezhepleri öğrenme alanıyla ilgili 6. sınıfta "Din ve Kültür" üst başlığı altında "İslamiyet ve Türkler" ünitesi işlenmiştir. (Yapıcı & Yürük, 2016; Millî Eğitim Bakanlığı, 2010a). Bu çerçevede söz konusu mezheplerin kurucuları ve önemli temsilcileri hakkında ön bilgiler verilmiş, 7, 9, 11 ve 12. sınıflarda müstakil olarak ele alınacak mezhepler konusunun bir nevi kültürel alt zemini oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede Ebu Ebu Hanîfe, İmam Mâtürîdî, Ali Rıza, Ahmet Yesevî, Ahi Evran, Hacı Bektaş Veli, Mevlânâ Celâleddin-i Rumi, Yunus Emre ve Zemaşşerî gibi siyasî, itikadî ve fikhî mezhepler ile ve tasavvufî/sûfî tarikatların önemli temsilcileri tanıtılmaya çalışılmıştır. (Yapıcı & Yürük, 2016).

7. sınıfta 4. ünite konusu olarak "Kur'an ve Yorumu" üst başlığı altında "İslam Düşüncesinde Yorumlar" konusu ele alınmıştır. Bu çerçevede "Din ve Din Anlayışı", "Din Anlayışındaki Yorum Farklılıklarının Sebepleri", "İslam Düşüncesinde Yorum Biçimleri", "Din Anlayışındaki Farklılıklar Niçin Zenginliktir?" konuları işlenmiştir. İslam tarihinde ortaya çıkan farklı düşünce ve yorumlar hakkında bilgiler verilmiş, bu tür farklılıkların bulunması kültürel bir zenginlik olarak değerlendirilmiş ve İslam'ın fikir ve vicdan hürriyetine verdiği öneme dikkat çekilmiştir. (Özbay, Akgül, Kara, Albayrak, Koç, Çatal & Yıldırım, 2016). Bu bağlamda İslam'ın inanç esaslarının belirlenip, sistematik hale getirilmesi ile ilgili ortaya çıkan başlıca yorumlar arasında Ehl-i Sünnetin ana damarını oluşturan Eş'arîlik ve Mâtürîdîlik ele alınıp, kısaca tanıtılmıştır. Öte taraftan dinin ibadet boyutu ve günlük hayatla ilgili olan konularda ortaya çıkan farklı fikhî ve ameli mezheplere de yer verilmiş, bu kapsamda Cafer-i Sadık, Ebu Hanife, İmam Malik, İmam Şafii ve İbn Hanbel gibi mezhep imamaları tanıtılmaya çalışılmıştır. Daha sonra önemli fikhî mezheplerden Caferilik, Hanefilik, Malikilik, Şafilik ve Hanbelilik mezhebi hakkında ayrıntılı bilgiler verilmiştir. (Özbay, Akgül, Kara, Albayrak, Koç, Çatal & Yıldırım, 2016). Buna ek olarak İslam düşüncesindeki yorum biçimlerinden biri kabul edilen ahlakla ilgili konular üzerinde yoğunlaşan tasavvufî yorumlara da yer verilmiştir. Bu çerçevede ön plana çıkan Ahmet Yesevi, Abdülkadir Geylanî, Bahaeddin Nakşibend, Mevlânâ ve Hacı Bektaş Veli Yunus Emre, Ahi Evran ve Hacı Bayram Veli gibi önemli şahsiyetler hakkında bilgiler verilmiştir. Ayrıca Alevîlik-Bektaşîlik, Kadirîlik ve Yesevîlik gibi tasavvufî oluşumlar tanıtılmaya çalışılmıştır. Söz konusu bu şahsiyetlerin ve tasavvufî oluşumların ahlaki değerlerin başta Anadolu olmak üzere birçok bölgede yayılmasına öncülük ettiklerine, hoşgörü, saygı ve sevgi gibi değerlerin toplum içinde yayılmasındaki ve Türklerin Müslüman olmalarındaki önemli katkılarına dikkat çekilmiştir. (Özbay, Akgül, Kara, Albayrak, Koç, Çatal & Yıldırım, 2016).

9. sınıfta 7. ünite "Din, Kültür ve Medeniyet İle İslamiyet ve Türkler" konularına ayrılmıştır. Bu ünite Türklerde İslam anlayışının oluşmasında etkili olan farklı mezhep geleneğine mensup şahsiyetler herhangi bir ayırım gözetilmeksizin tarafsız ve önyargısız bir şekilde tanıtılmaya çalışılmıştır. (Türkan, Ğahan, Meydan & Türker, 2016). Bu çerçevede Ebu Hanîfe ve İmam Mâtürîdî gibi âlimlerin görüş ve fikirleri kısaca tanıtılmış, Hanefî-Mâtürîdî geleneğinin akılcılık ve hoşgörü temellerine dayalı dini anlama ve yorumlama biçiminin, Türklerin din anlayışını ve düşünce tarihini şekillendirmesinde önemli rol oynadığına dikkat çekilmiştir. Öte taraftan Türkiye'de çok sayıda mensubu bulunan Şâfiî-Eş'arî geleneğine de yer verilmiş, önemli şahsiyetleri tanıtılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda fikhî mezhebi olarak Şâfilik mezhebinin ve kurucusu İmam Şâfiî'nin görüşleri kısaca tanıtılmaya çalışılmıştır. Önemli itikadî mezheplerden biri olan Eş'arîlik ve kurucu olan Ebu Hasan el-Eş'arî hakkında da bilgiler verilerek, Şâfiî-Eş'arî geleneğinin İslam'ın inanç esasları ile ilgili görüşlerinin, Hanefî-Mâtürîdî geleneğinin yanı sıra Türkler arasında yayıldığına ve genel kabul gördüğüne işaret edilmiştir. (Türkan, Ğahan, Meydan & Türker, 2016). Diğer taraftan tasavvuf geleneğinin önemli temsilcilerinden Ahmet Yesevi, Ahi Evran, Hacı Bektaş Veli, Mevlânâ, Yunus Emre ve Hacı Bayram Veli gibi şahsiyetler de tanıtılarak Türklerin arasında İslam'ın yayılmasındaki katkıları üzerinde durulmuştur. (Türkan, Ğahan, Meydan & Türker, 2016; Millî Eğitim Bakanlığı, 2010a).

11. sınıfta 4. Ünite ele alınan "Vahiy ve Akıl" üst başlığı altında yine İslam düşüncesinde ortaya çıkan farklı yorumlar üzerinde durulmuştur. Bu bağlam ilk önce İslam düşüncesinde yorum farklılıklarının ne tür sebeplerden kaynaklandığı konusu ele alınmıştır. Bu kapsamda Hz. Peygamberin vefat etmesiyle birlikte Müslümanlar arasında dinî konularla ilgili ortaya çıkan sorunlar ve bunlara verilen çeşitli cevaplar farklı yorumların ortaya çıkmasını da beraberinde getirdiği ifade edilmiş, konu "yorum" ve "mezhep" kavramı çerçevesinde incelenmiştir. Müslümanlar arasında farklı yorumların ortaya çıkmasının en önemli sebepleri arasında (1) insanın yapısından kaynaklanan sebepler, (2) sosyal sebepler (3) coğrafi sebepler, (4) dinî metinlerden kaynaklanan sebepler, (5) kültürel sebepler ve (6) siyasi sebepler zikredilmiş ve her biri müstakil başlıklar altında açıklanmaya çalışılmıştır. (Koç, 2016; Milli Eğitim Bakanlığı, 2010b).

Daha sonra bu çerçevede İslam dünyasında ortaya çıkan Siyasi-İtikadi Yorumlar kısaca tanıtılmaya çalışılmıştır. Yaşana sorunlara çözüm arayışının bir neticesi olarak ortaya çıkan bu tür farklı yorumların/mezheplerin dinin kendisi değil bir yorumu ve insan ürünü olduğuna, dolayısıyla değişime açık bulunması gerektiğine dikkat çekilmiştir. Ayrıca bu farklı oluşumların düşünce zenginliği, Müslümanlar için bir kolaylık olarak değerlendirilmesi gerektiğine vurgu yapılmıştır. Bir diğer ifadeyle Bunun için de İslam dünyasında ortaya çıkan ve vahyin özüne ters düşmeyen tüm yorumlar/mezhepler, farklılıkları temsil eden bir kültürün zenginliği olarak görülmesi ve hoşgörü temelinde değerlendirilmesi gerektiğine dikkat çekilmiştir. Bu çerçevede Hâriciyye, Şia, Mu'tezile, Mâtürîdiyye ve Eş'ariyye gibi itikadî mezhepler hakkında bilgi verilmiştir. (Koç, 2016).

Öte taraftan İslam dininin ibadet alanıyla ilgili olarak ortaya çıkan amelî-fikhi yorumlar/mezheplere de yer verilmiş, her biri ayrıntılı olarak tanıtılmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda Ebu Hanife, İmam Malik, İmam Şafii, İbn Hanbel ve Cafer es-Sadık gibi büyük fakihler tanıtılmaya çalışılmıştır. Ayrıca günümüzde İslam dünyasında yaşamakta olan amelî mezhepler hakkında ayrıntılı bilgi verilmiştir. Tevhit, nübüvvet ve ahiret konularının İslam düşüncesini birleştiren temel unsurlar olduğuna dikkat çekilmiş, söz konusu bu mezheplerin itikadi ve fikhi yorumlarının da bu üç ana prensipte ittifak ettiklerini, belirtilmiştir. (Koç, 2016).

12. sınıfta 4. Ünite "Vahiy ve Akıl" üst başlığı altında İslam düşüncesinde tasavvufî yorumlar üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda Hz. Muhammed'in vefatından sonra Müslümanlar arasında fetihlerle zenginleşmesi neticesinde lüks içinde yaşama anlayışının yaygınlaştığına ve dünyevileşmenin hâkim olmaya başladığına dikkat çekilmiş; bu olumsuz gelişmeler karşısında Hz. Peygamber dönemindeki gibi sade bir hayat sürdürülmesi gerektiğini savunan bazı Müslümanların ön plana çıktığı ifade edilmiştir. Bu Müslümanların Hz. Peygamberin ahlaki ve hayat tarzının örnek alınması, onun gibi dünya nimetlerine fazla önem vermeden yaşaması gerektiğini avundukları ve yardımlaşma, fedakârlık, cömertlik, dürüstlük, merhamet vb. değerleri ön plana çıkardıkları belirtilmiştir. Buradan hareketle söz konusu Müslümanların savunduğu bu anlayışın zamanla tasavvuf düşüncesinin ortaya çıkıp gelişmesinde etkili olduğu belirtilmiştir. (Genç, 2015).

Söz konusu bu tür tasavvuf düşüncesinin sistemli hâle gelmesinde ve Müslümanlar arasında yaygınlaşmasında Zünnun Mısri (ö. 859), Beyazıt Bestami (ö. 874), Cüneyd Bağdadi (ö. 910), Gazzâlî (ö. 1111), Muhyiddin Arabi (ö. 1165) Ahmet Yesevi (ö. 1166) ve Mevlâna (ö. 1273) gibi bazı kişilerin önemli bir rol oynadıkları ifade edilmiş, bu çerçevede söz konusu şahıslar tanıtılmaya çalışılmıştır. (Genç, 2015). Ayrıca bu yönde ön plana çıkan tasavvufî tarikatlardan Yesevilik, Mevlevilik, Kâdirilik, Nakşibendilik, Alevilik-Bektaşılık gibi Türk kültürüne olumlu etkisi bulunan başlıca tasavvufî yorumlar hakkında ayrıntılı bilgiler verilmiştir. (Genç, 2015; Millî Eğitim Bakanlığı, 2010b; Akgül, Kara, Albayrak, Koç, Çatal, Özbay & Yıldırım, 2012).

4. DİKAB Programında İslam'da Düşünce Özgürlüğü ve Çok Çeşitlilik Olarak İtikadî ve Siyasi Mezhep Algısı

DİKAP programın içeriği incelendiğinde din eğitiminde mezhepler üstü veya Kur'an merkezli bir yaklaşım benimsediği görülmektedir. Mezhepler üstü din öğretimi ise genel olarak, İslam'ın inanç, ibadet ve ahlaki değerlerinin, herhangi bir mezhebin din anlayışı ve yorumuna bağlı kalmaksızın betimleyici bir tarzda öğretilmesi, şeklinde tanımlanmaktadır. (Kutlu, 2016). Bir diğer ifadeyle "bütün gençliği eşit derece din bilgisi ve din kültürüne sahip kılmayı hedefleyen bir Din Kültürü öğretimi" anlamına gelmektedir. (Bilgin, 1998). Takip edilen bu yaklaşımla, kendisini Müslüman hisseden herkesin kendisinden bir şeyler bulabileceği ortak paydalar esas alınarak din eğitimi verilmektedir. (Onat, 2016). Mezhepler üstü yaklaşımda dinin yorumları ve anlaşılma biçimleri olan mezhepler, tamamen subjektif din anlayışları olarak kabul edilmektedir. Dinî oluşumların dini ve ahlaki değerlere katkıları verilmektedir. İslam'ın farklı anlayış biçimleri olan mezhepleri ve dini oluşumları ortadan kaldırmak, dönüştürmek veya değiştirmek söz konusu olamaz. Böylece farklı dini yorumların ve din ile dini yorumlar arasındaki ilişkiyi doğru anlamaya, yeni açılımlar yapabilmeye, farklılıkların bir zenginlik olarak algılanmasına imkân sağlanmış olur. (Kutlu, 2016).

Bu bakımdan günümüzde uygulanan DİKAB programının hazırlanmasında bu yaklaşım esas alınmış, mezhepler, birbirlerine karşı değil, aksine aralarındaki farklılıklara rağmen tevhid, nübüvvet, kitap (Kur'an) ve ahiret inancı ortak paydada bulaşan dini ve kültürel bir zenginlik olarak kabul edilmiştir. Bu farklı düşünce ve yorumların bir arada yaşaması, kültürümüzü zenginleştiren bir imkân ve fırsat olarak değerlendirilmiştir. Yine söz konusu bu farklılıklara insana saygı, düşünceye saygı, hürriyete saygı, ahlaki olana saygı ve kültürel mirasa saygı kavramları çerçevesinde yaklaşmış, hazırlanan DİKAB programının kuramsal temelleri de bu kavramlar üzerine inşa edilmiştir. (Millî Eğitim Bakanlığı, 2010a). Dolayısıyla farklı mezheplerin ve yorumların öğretimine saygı çerçevesinde söz konusu bu kavramlara yer verilmesi farklılıklara rağmen bir arada, barış ve huzur içerisinde yaşamının temin edilmesine yönelik önemli bir gelişme olduğunu söyleyebiliriz.

Din Kültürü Ahlâk Bilgisi Dersleri, mevcut programları çerçevesinde, mezhepler üstü ve cemaatler üstü bir yaklaşımla, kendisini Müslüman olarak tanımlayan insanların din anlayışlarının ortak paydasını bilgi düzeyinde öğretmeyi amaçlamaktadır. Bu ortak payda, İslam'ın Kur'an'daki evrensel kök değerlerinden oluşur. Bu açıdan işlenen derslerde ne Sünnilik ne Alevilik-Bektaşılık, ne de herhangi bir mezhebin, herhangi bir tarikatın, herhangi bir cemaatin görüşleri anlatılmaktadır. İslam'ın temel ortak paydası, bilimsel bir çerçevede verilmeye çalışılmıştır. Müfredat dikkatlice incelenecek olursa, kendisini Müslüman hisseden, İslam dairesi içinde gören her insanın, ya da her grubun, bu müfredatta kendi kök değerlerini kolayca bulabileceği görülecektir. (Onat, 2016). Nitekim uygulanan programda din anlayışındaki farklılıkların kurumlaşması sonucu ortaya çıkan mezhepler, bütünüyle insanî oluşumlar olarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda hiçbir mezhebin dinle özdeşleştirilemeyeceğine dikkat çekilmiş, Kur'an ve bütün peygamberlerin çağrılarının özünü, tevhidin oluşturduğu belirtilmiştir. Bu sebeple bir insanın, hangi mezhepten, hangi meşrepten, hangi ırktan olursa olsun, eğer Kur'an ve sünnette belirtilen temel iman esaslarına inanıyorsa, o kimsenin Müslüman olduğu vurgulanmıştır. (Millî Eğitim Bakanlığı, 2010b). Söz gelimi dini anlama ve yorumlamada ortaya çıkan farklı görüşlerin ele alınmasına örnek verecek olursak, Alevi anlayışta 12 imamdan biri olarak kabul edilen ve önemli isimler arasında olan Ali er-Rıza ve Hacı Bektaş Veli'ye yer verilmiş, her ikisinin de hayatı ve görüşleri hakkında ayrıntılı bilgiler verilmiştir. (Millî Eğitim Bakanlığı, 2010a; Yapıcı & Yürük, 2016). Yine önemli itikadî mezheplerden biri olan Mu'tezile mezhebinin önemli temsilcilerinden Zemahşeri'nin hayatı, eserleri ve görüşleri hakkında bilgiler verilmiştir (Yapıcı & Yürük, 2016; Genç, 2015).

Türkiye'de Aleviliğin bir mezhep olup olmadığı yönünde yapılan tartışmaları bir kenara bırakırsak, DİKAB programında Alevilik İslam çatısının altında ortaya çıkmış tasavvufî bir yorum ve anlayış olarak ele alınmıştır. ÖzbayAkgül, Kara, Albayrak, Koç, Çatal & Yıldırım, 2016; Genç, 2015; Akgül ve dğr. M. 2012). Ayrıca bu farklılıklar arasında Alevilik, diğer yorumlara nazaran daha ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Örneğin dört yılı kapsayan ortaöğretim DKAB programında Alevilik ile ilgili dokuz okuma parçası bulunmaktadır. 11. sınıf "İslam Düşüncesinde Yorumlar" öğrenme alanında dört Sünnî fikhî-amelî mezheple birlikte "Caferilik" mezhebine yer verilmiştir (Koç, 2016). Öte taraftan Hanefî-Mâtürîdî, Şâfiî-Eş'arî geleneğinin yanı sıra Şia, Mu'tezile ve Alevi-Bektaşî gibi dinî oluşumların önemli temsilcileri olan Ebû Hanife, İmam Şaffî, İmam Maturidi, İmam Eş'arî, Zemahşeri, Ahmet Yesevi, Mevlâna, Yunus Emre ve Hacı Bektaş Veli hakkında bilgi verilirken bu şahısların mezhebi kimliğinden daha ziyade toplumun ortak paydalarına ve evrensel değerlere ilişkin görüşlerine yer verilmiştir. (Yapıcı & Yürük, 2016; Özbay, Akgül, Kara, Albayrak, Koç, Çatal & Yıldırım, 2016; Türkan, Ğahan, Meydan & Türker, 2016). Ayrıca aynı sınıfın "Hz. Muhammed'in Örnekliliği" öğrenme alanı içerisinde "Kültürümüzde Ehl-i Beyt Sevgisi" konusu da bulunmaktadır. (Koç, 2016). 12. sınıfta "İslam Düşüncesinde Tasavvufî Yorumlar" öğrenme alanı içerisinde, kültürümüzde etkin olan tasavvufî yorumlar arasında Alevilik-Bektaşılık düşüncesine de geniş yer ayrılmıştır. (Akgül, Kara, Albayrak, Koç, Çatal, Özbay & Yıldırım, 2012; Genç, 2015). Alevilik konusuna bu şekilde yer verilmesi farklı İslam yorumunu benimseyen çocukların birbirlerinin kültürleri hakkında bilgi sahibi olup anlamaya çalışmaları, Alevilik ve Sünnilik konusunda oluşan veya oluşturulan önyargıların aşılmasında önemli rol oynamıştır (Kaymakcan, 2007). Uygulanan programın öğrencilere yönelik kazanımları arasında şu hususlara dikkat çekilmiştir: Bu program sayesinde öğrenciler; (1) İslam'ın dinamik bir din olduğunu, her zaman ve mekânda yeniden anlaşılması ve usulüne göre yorumlanması gerektiğini fark eder. (3) Dinin yanlış anlaşılmasının ortaya çıkaracağı sorunları kestirir. (4) Haricilik, Şia, Mu'tezile, Maturidilik ve Eş'ariliğin inançla ilgili yorumlar olduğunu kavrar. (5) Hanefilik, Malikilik, Şafilik Hanbelilik ve Caferiliğin amelî-fikhî yorumlar olduğunu kavrar. (6) İnanç ve fıkıhla ilgili oluşumların dinî düşüncede zenginlik ve dinde çoğulculuk olduğunu bilincine varır. (7) İslam düşüncesindeki yorumların ortak ve değişmez ilkelerini kavrar (Millî Eğitim Bakanlığı, 2010b).

Sonuç

Türkiye’de, din derslerinde İslam konusunda, öğrencilerin bilgilendirilmelerini esas alınmaktadır. İslam ile ilgili verilen bilgilerin bütün mezheplerin, cemaatlerin din anlayışlarının temelini oluşturan ortak payda olmasına dikkat edilmektedir. Temel amaç, insanların dindar olmaları değil; din konusunda, doğru düşünmeye, içinde yetiştiği kültürü anlamaya yetecek kadar doğru bilgi sahibi olmalarının sağlanmasıdır. (Onat, 2016). Günümüzde din eğitiminde uygulanan bu program sayesinde öğrencilerin araştıran, soran, sorgulayan, demokrasiyi özümsemiş, hoşgörülü birey bilincine ve becerisine sahip olmalarını sağlayıcı, dinin evrensel barış kültürünün oluşturulmasına ve hoşgörü ortamının sağlanmasına katkıda bulunabilmeleri hedeflenmiştir. Ayrıca öğrencilere yorumların çağlara ve ortama göre dinin anlaşılma biçimlerini ortaya koyan birer zenginlik olduğu, birlik beraberliği sağladığı ve bu nedenle farklı inanç ve dinî yorumlara saygı duyulması gerektiğine yönelik bir bilinç kazandırma hedeflenmiştir. Öğrencilere verilecek değerler arasında tarihsel mirasa duyarlılık, hoşgörü, bağımsızlık, saygı, bilimsellik, barış ve güven temel ölçüt olarak belirlenmiştir. (Millî Eğitim Bakanlığı, 2010a).

References

- Akgül, M., Kara, A., Albayrak, A., Koç, E., Çatal, A., Özbay, E., & Yıldırım, R. (2012). Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Kitabı-12. Sınıf. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları. Bilgin, B. (1998). *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*. Ankara: Gün Yayıncılık, 80.
- Bulut, Z. (2014). Dinsel Çoğulculuk ve Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programında Diğer Dinlerin Öğretimi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* (II, pp. 359-381). Karabük: E-Publishing Inc.
- Genç, N. (2015). *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı 12. Sınıf*. Ankara: Netbil Yayınları, 42, 46-58.
- Kaymakcan, R. (2007). *Yeni Ortaöğretim Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı İnceleme ve Değerlendirme Raporu*. İstanbul, 13.
- Keast, J. (2008). *Religious Diversity and Intercultural Education: A Reference Book For Schools*. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 11-15.
- Koç, E. (2016). *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı 11. Sınıf*. Ankara: MEB Yayınları, 53-54, 60-63 70-74.
- Kutlu, S. (2016). *Din Öğretiminde Mezhepler Üstü Yaklaşım* (<http://www.sonmezcutlu.net>), SET 21.12.2016).
- Millî Eğitim Bakanlığı (2010a). *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı*. Ankara: MEB Yayınları, 2-3, 10, 13, 17, 48, 58, 75, 77.
- Millî Eğitim Bakanlığı (2010b). *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı*. Ankara: MEB Yayınları, 4, 17, 49, 56, 64-69.
- Onat, H. (2016). *Alevilik-Bektaşılık, Din Kültürü Ahlak Bilgisi Dersleri ve Diyanet* (<http://www.hasanonat.net/index.php/96-alevilik-bektasilik-din-kueltuerue-ahlak-bilgisi-ders-leri-ve-diyamet>), SET: 22.12.2016).
- Osce,O.(2007). *Toledo Guiding Principles on Teaching About Religions and Beliefs in Public Schools*. Poland.
- Özbay, E., Akgül, M., Kara, A., Albayrak, A., Koç, E., Çatal, A., & Yıldırım, R. (2016). *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı 7. Sınıf*. Ankara: MEB Yayınları, 79(80), 83-85,91.
- Türkan, A., Ğahan, R., Meydan, A., & Türker, A. S. (2012). Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı-9. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Birinci Baskı, Ankara.
- Yapıcı, A., & Yürük, T. (2016). Din kültürü ve ahlak bilgisi öğretim programının incelenmesi. Pegem Atf İndeksi, 23-50.